

WYBRANE ASPEKTY DORADZTWA ROLNICZEGO

Stefania Olszewska-Kuźniarska

Katedra Ekonomii i Zarządzania Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania w Siedlcach
Kierownik: dr Stefania Olszewska-Kuźniarska

Słowa kluczowe: doradca, rolnictwo, gospodarka

Key words: agriculture advisor, agriculture extension, agriculture, economy

S y n o p s i s. Przedstawiono rozwój doradztwa rolniczego w Polsce w ujęciu historycznym oraz porównano systemy doradztwa w wybranych krajach Unii Europejskiej. Wraz z rozwojem gospodarczym doradztwo dostosowuje się do nowych potrzeb rolnictwa. Współcześnie doradcy, aby sprostać realizowanym zadaniom muszą posiadać szeroką wiedzę nie tylko w zakresie nauk rolniczych, ale także polityki gospodarczej, ekonomii i zarządzania. Właściwe wypełnianie zadań przez doradców wymaga stałego podnoszenia kwalifikacji oraz udoskonalania warsztatu pracy upowszechnieniowej.

WSTĘP

Agronomia społeczna, a następnie upowszechnianie wiedzy i postępu w rolnictwie tworzą początki doradztwa rolniczego. W Polsce działania te podejmowane są od ponad stu lat. Głównym celem doradztwa rolniczego jest udzielanie pomocy rolnikom i innym mieszkańcom wsi, potrzebującym pomocy merytorycznej, w określonej sytuacji. Cel ten jest realizowany przez pokazanie rolnikom aktualnej sytuacji gospodarczej wraz z uwarunkowaniami, możliwościami rozwiązywania istniejących problemów, umiejętnościami podejmowania samodzielnych decyzji i skutecznych działań.

Doradztwo rolnicze spełnia cztery następujące funkcje: doradczą, wdrożeniowo-upowszechnieniową, informacyjną i oświatową. Wszystkie te funkcje są na równi ważne i realizowane powinny być z jednakowym, dużym zaangażowaniem.

ROZWÓJ DORADZTWA ROLNICZEGO W POLSCE

Wraz ze zmianami zachodzącymi w rolnictwie rośnie potrzeba fachowej pomocy rolnikom, co spowodowało utworzenie zawodu doradcy rolniczego. Doradca rolniczy to osoba pracująca w rolniczej jednostce doradczej, realizująca zadania wynikające z funkcji doradztwa rolniczego, która posiada odpowiednie cechy osobowości, kompetencje, a także chęć i potrzebę pracy. Początki tego zawodu sięgają końca XIX wieku, kiedy powstał zawód instruktora rolnego. Praca tych instruktorów miała wpływ na rozwój doradztwa rolniczego,

rolnictwa, szkół rolniczych. Rozwijały się też organizacje rolnicze, w których doradztwo rolnicze miało swoje znaczące miejsce. Powstawanie i rozwój kółek rolniczych, kół gospodyń wiejskich i spółdzielczości wiejskiej wymuszały konieczność rozwijania fachowej pomocy we wszystkich tych kierunkach. Z końcem lat sześćdziesiątych XX wieku zaczęło się rozwijać państwowe doradztwo rolnicze. Wówczas nastąpił postęp w tej formie pomocy rolnikom. Utworzono gromadzką służbę rolną, która poza bezpośrednią współpracą z rolnikami rozpoczęła wdrażanie i upowszechnianie wyników badań placówek naukowych. Reforma administracyjna państwa w latach siedemdziesiątych wymusiła też reformę służby rolnej. Wówczas głównym zadaniem służby rolnej było wdrażanie i upowszechnianie postępu naukowo-technicznego w gospodarstwach rolnych. Zawód doradcy rolniczego wymagał już większej wiedzy specjalistycznej. Z rolniczych rejonowych zakładów doświadczalnych utworzono wojewódzkie ośrodki postępu rolniczego (WOPR), które sprawowały opiekę fachową i metodyczną nad gminną służbą instruktorską w zakresie rolnictwa.

Kolejna zmiana w organizacji służby rolnej rozpoczęła się na początku lat osiemdziesiątych. Wówczas oddzielono funkcje administracyjne od funkcji doradczych zespołów gminnej służby rolnej. Utworzono pion administracyjny służby rolnej w gminie, podporządkowany naczelnikowi urzędu gminy, oraz służbę doradcą podległą wojewódzkiemu ośrodkowi postępu rolniczego (WOPR) w zakresie pracy fachowej i metodycznej, doskonalenia zawodowego kadr zatrudnionych w rolnictwie oraz szkolenia producentów rolnych. Reaktywowana została samodzielna służba doradcza w związkach rolniczych, zrzeszeniach branżowych, spółdzielczości ogrodniczej i mleczarskiej.

Dalsze zmiany w doradztwie rolniczym nastąpiły w latach dziewięćdziesiątych. W 1991 roku wojewódzkie ośrodki postępu rolniczego (WOPR) przekształcono w 49 ośrodków doradztwa rolniczego (ODR) jako państwowych jednostek organizacyjnych, finansowanych w całości z budżetu państwa, oddzielono gospodarstwa doświadczalne, a pomoc merytoryczną ukierunkowano na ekonomikę gospodarstw rolnych i ekonomikę produkcji rolnej oraz opracowanie biznesplanów. Zredukowano też kadre. W tym czasie realizowano programy z zakresu rozwoju przedsiębiorczości w rolnictwie, wielofunkcyjnego rozwoju wsi i rolnictwa, wspierania działalności liderów wiejskich, poszukiwania alternatywnych źródeł dochodów i ekologicznego gospodarowania. Powstały Społeczne Rady Doradztwa Rolniczego, wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego (WODR), Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich (które nadzorował minister rolnictwa), zaś zlikwidowano istniejące w Poznaniu Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie i Krajowe Centrum Oświaty Rolniczej w Brwinowie.

Następna reorganizacja doradztwa rolniczego, która wpłynęła na zmianę struktur organizacyjnych rozpoczęła się po 2004 roku, w wyniku ustawy z dnia 22 października 2004 r. o *jednostkach doradztwa rolniczego*.

Zmiany w systemach doradztwa rolniczego oraz rosnąca potrzeba powiązania doradztwa z całym systemem wiedzy rolniczej wynikają ze współczesnych uwarunkowań i przemian w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Zmiany te spowodowane są globalizacją, liberalizacją handlu i dużą konkurencją, zmniejszaniem się liczby rolników, sprawowaniem przez wieś i rolników nowych, pozaprodukcyjnych funkcji, dążeniem do zrównoważonego rozwoju. Zatem istnieje konieczność dostosowania prowadzonej działalności doradczej do zmieniającej się sytuacji na wsi i w jej otoczeniu.

FORMY PRACY DORADCZEJ I SYSTEMY DORADZTWA ROLNICZEGO

Zadania doradztwa rolniczego obejmują głównie zagadnienia z zakresu: ekonomiki, organizacji i zarządzania gospodarstwem rolniczym, organizacji rynku, marketingu, finansowych warunków podejmowania inicjatyw gospodarczych, doradztwa na rzecz rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, tworzenia alternatywnych źródeł zarobkowania dla ludności rolniczej, opracowywanie analiz, prognoz i programów rozwoju gospodarki żywnościowej, doradztwa ekologicznego łącznie z ekologiczną produkcją żywności, doradztwa w zakresie informacji rynkowej.

Najpopularniejszą formą pracy doradczej obecnie jest doradztwo grupowe, co jest spowodowane głównie ograniczoną liczbą kadry doradczej. Forma doradztwa zależy od rodzaju zadania doradczego, cech odbiorcy porad i możliwych do przeprowadzenia metod. Formą może być doradztwo indywidualne, doradztwo grupowe, czyli współpraca doradcy ze zorganizowaną grupą rolników, doradztwo masowe, które realizowane jest przez media i kierowane do ogromnych rzesz odbiorców. Doradztwo rolnicze posługuje się metodami naukowymi, intuicyjnymi, które wynikają z wiedzy i doświadczenia doradcy, praktyczno-doświadczałnymi i metodami pracy oświatowej, aktywizującymi i poszukującymi – bazującymi na dotychczasowym doświadczeniu i wiedzy rolnika.

Ze względu na potrzebę zmian w systemie doradztwa rolniczego podjęto działania restrukturyzacyjne. Zmiany te dotyczą szczególnie prywatyzacji, nowych sposobów finansowania doradztwa oraz integracji instytucji doradczych z instytucjami badawczymi. W wyniku tych działań pojawiły się nowe systemy doradztwa, takie jak: doradztwo powszechne państwowe, półpaństwowe i prywatne. Konwencjonalny, czyli tradycyjny system doradztwa rolniczego jest całkowicie finansowany z budżetu państwa, bez pobierania opłat za usługi. Półpaństwowy system doradztwa polega na tym, że doradztwo świadczone jest przez organizacje państwowe, pobierające opłaty za niektóre usługi od rolników. Natomiast prywatny system doradztwa jest zróżnicowany na stanowiący własność rolników oraz na komercyjny, który jest własnością prywatnych osób i instytucji. Współczesną, zauważalną tendencją jest zmniejszenie roli doradztwa państwowego na rzecz doradztwa finansowanego przez rolników lub w pełni komercyjnego.

CHARAKTERYSTYKA DORADZTWA ROLNICZEGO W WYBRANYCH KRAJACH UE

Zmieniająca się gospodarka światowa, w tym rozwijające się rolnictwo potrzebuje fachowej pracy doradców, bowiem rolnicy nie zawsze potrafią szybko i skutecznie rozwiązywać problemy dotyczące ekonomiki i organizacji gospodarstwa oraz funkcjonowania w warunkach rynkowych. Ważne jest zatem dobre przygotowanie doradcy do współpracy z rolnikami, aby pomóc wybrać najwłaściwszy w danych warunkach kierunek produkcji, czy wskazać możliwości w zakresie działań inwestycyjnych, w tym opracować biznesplan. Od doradcy wymaga się, aby dokładnie znał swój teren działania i potrzeby rolników. W poszczególnych krajach formalne zadania doradców są nieco odmiennie definiowane, organizowane oraz finansowane. W tabeli 1 zestawiono podstawowe informacje dotyczące systemów doradztwa realizowanych w wybranych krajach Unii Europejskiej. Głównym zadaniem doradztwa rolniczego jest realizowanie założeń Wspólnej Polityki Rolnej. Najważniejsze założenia systemu doradztwa rolniczego wynikają z ustawy i obowiązują we wszystkich państwach Wspólnoty Europejskiej od 1 stycznia 2007 roku. Dotyczą one m.in.:

Tabela 1. Porównanie podstawowych zadań, organizacji i form finansowania doradztwa rolniczego w Irlandii, Danii i Francji

Kraj	Realizowane zadania doradztwa rolniczego	Organizacja doradztwa rolniczego	Formy finansowania
Irlandia	Usługi doradcze, szkoleniowe i badawcze dla rolników przemysłu spożywczego, grupy dyskusyjne, regionalne seminaria	Instytucja krajowa podlega ministerstwu rolnictwa <i>Teagasc Irish Agriculture and Forst Development Authority</i> , ośrodki doradztwa rolniczego	Granty rządowe, fundusze strukturalne UE, opłaty klientów
Dania	Współpraca z instytucjami naukowo-badawczymi Profesjonalne i techniczne wsparcie krajowych związków rolniczych Szkolenia i praktyki dla rolników i doradców	Duńskie Centrum Doradztwa Rolniczego – organizacja krajowa i sieć lokalnych ośrodków doradztwa	Fundusze państwowe. Składki członkowskie i opłaty za usługi. Dotacje na realizację projektów. Subwencje z podatków producentów rolnych. Środki Związku Rolników i Stowarzyszenia Rolników Rodziny
Francja	Rolnicze organizacje branżowe wdrażają zasady Wspólnej Polityki Rolnej Usługi doradcze według potrzeb rolników	Doradztwo prowadzone przez związki i organizacje samorządowe rolników, izby rolnicze. Rolnicze organizacje branżowe	W niewielkim stopniu z budżetu państwa. Rolnicze organizacje branżowe finansują działalność Narodowej Federacji Gospodarstw Rolnych (FNSEA). Środki ze składek członkowskich. Bezpośrednie opłaty za udzielone porady

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rasz H., Stankiewicz D. 2004.

- dopuszczenia funkcjonowania różnych systemów – instytucje prywatne, publiczne lub system mieszany,
- konieczności certyfikacji prywatnych instytucji doradczych,
- realizowania częściowego rozliczania za doradztwo na podstawie wezwania płatniczego, dobrowolności wyboru doradcy przez rolnika,
- zapewnienia powszechnego dostępu wszystkich rolników do doradztwa rolniczego,
- wprowadzenia rozdzielności funkcji doradcy od systemu kontroli,
- zwiększenia odpowiedzialności za jakość usług doradczych (wprowadzenie ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej),
- stworzenia monitoringu i kontroli usług doradczych.

Doradztwo rolnicze zostało objęte reformą Wspólnej Polityki Rolnej. Od 2007 roku doradztwo funkcjonuje na nowych zasadach według zmienionego stanu prawnego, zaś lata 2007-2010 są formalną fazą przejściową do osiągnięcia docelowego modelu doradztwa rolniczego. Po tym okresie współpraca doradcy będzie poddana audytowi, co będzie wiązało się z dalszym rozszerzeniem wymogów pod względem kompetencji i obowiązków doradców. Zatem w zmieniających się warunkach gospodarczych, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom producentów rolnych doradcy powinni być wysoko wyspecjalizowani, posiadać znajomość szczegółów, umieć tworzyć związki przyczynowo-skutkowe, prowadzące do optymalizacji pracy, mieć odpowiednią motywację finansową oraz posiadać odpowiedni sprzęt techniczny ułatwiający pracę. Ponadto, powinni oni mieć rozeznanie w systemie Wspólnej Polityki Rolnej, posiadać odpowiednie metody pracy, w tym umiejętność przekazywania wiedzy w zrozumiałym dla odbiorców sposób.

Przygotowanie zawodowe doradców w decydującej mierze wpływa na poziom świadczonych usług. Większość doradców w Polsce posiada dyplom ukończenia uczelni rolniczych, w których są jednostki organizacyjne zajmujące się doradztwem rolniczym. Mogą oni kontynuować naukę na różnych kierunkach studiów podyplomowych prowadzonych przez uczelnie, instytuty branżowe oraz Centrum Doradztwa Rolniczego, a także na różnych kursach. Doskonalenie kadry doradczej odbywa się we współpracy z instytutami naukowo-badawczymi w kraju i za granicą.

Wszyscy rolnicy oczekują od doradztwa pomocy technicznej przy wypełnianiu wniosków, rzetelnej informacji, nowinek technologicznych, dyskusji na nurtujące pytania, jak również pomocy w określeniu indywidualnego kierunku rozwoju gospodarstwa.

Przyjęty 5 sierpnia 2008 roku przez polski rząd projekt ustawy o zmianie niektórych ustaw, w związku ze zmianami w organizacji i podziale zadań administracji publicznej w województwie, zawiera przepisy, na podstawie których samorząd województwa przejął część kompetencji i zadań aktualnie wykonywanych przez wojewodów. Część kompetencji przejęły również powiaty i gminy. Nowe prawo stanowiące kolejny krok w procesie decentralizacji zadań publicznych, obowiązuje od 1 stycznia 2009 r.¹ Ustawa ta przewiduje kolejne zmiany organizacyjne, które powinny w pozytywny sposób wpłynąć na działania doradztwa rolniczego.

PODSUMOWANIE

Efektywny i nowoczesny system doradztwa powinien zaspokajać potrzeby odbiorców i uczestników systemu doradztwa przez ścisłe powiązanie doradztwa z nauką, sprawnie funkcjonować przy ograniczonych środkach przez dopasowanie systemu do istniejących realiów organizacyjnych i ekonomicznych w rolnictwie oraz przeniesienie niektórych kosztów usług na klientów, być elastyczny, czyli zdolny do rozwoju i przeobrażeń w kierunku nowych potrzeb reformowanej gospodarki, a szczególnie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich.

Potrzeby i oczekiwania klientów korzystających z doradztwa w nowoczesnym systemie usług doradczych odzwierciedlają bardzo różnorodne problemy, często wykraczające poza zagadnienia bezpośrednio związane z produkcją rolniczą. Należy mieć świadomość, że usługi doradcze będą rozwijały się w przyszłości według popytu, a nie podaży i rolnicy skierują się do tych instytucji, które najpełniej zaspokoja ich potrzeby.

LITERATURA

- Rasz H., Stankiewicz D. 2004: Systemy doradztwa rolniczego w krajach UE. Kancelaria Sejmu Biuro Studiów i Ekspertyz, Wydział Analiz Ekonomicznych i Społecznych, Informacja nr 1049/maj.
Ustawa z dnia 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego. Dz.U.2004. 251.2507 z późniejszymi zmianami.

¹ Dz.U. 2004. 251.2507 z późniejszymi zm. (tekst jednolity, brzmienie od 01.07.2009 r.).

Stefania Olszewska-Kuźniarska

AGRICULTURE ADVISORY SERVICES – SELECTED ISSUES

Summary

In the paper historical development of agriculture advisory (extension) service in Poland was presented. Additionally comparison of agriculture advisory systems solutions in selected European countries was conducted. The evolution of agriculture advisory services is strongly correlated to farmers needs and changing with changes of agriculture technologies, farm economics and rural policies. Advisors need to be highly educated not only in range of agricultural issues but they also must cope with questions concerning farm management, farm economics and economic policies. Because of widening of range of required knowledge advisors have to bring up their professional qualifications continuously and improve their advisory techniques

Adres do korespondencji:
dr Stefania Olszewska-Kuźniarska
Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Siedlcach
Katedra Ekonomii i Zarządzania
ul. Sokołowska 172
08-110 Siedlce
e-mail: stefania.olszewska@gazeta.pl